

Trolldom och skräck

I den gamla goda tiden troddes allmänt på trolldom här uppe i Gunnarskog. Trollgubbar och trollgummor var det mycket gott om. Många av dem troddes stå i förbund med "hin håle". Det fanns två trollgubbar som särskilt utmärkte sig. De gingo allmänt under namnen "Skäre" och "Skragen"; vad deras rätta namn var vet jag inte. Dessa två kunde bota alla slag av sjukdomar och "sätta" sjukdomar på folk. Ett brukligt sätt att göra folk sjuka var att sätta skott på dem, det vill säga de sköto med ett gevär på något föremål, vilket skulle föreställa den person de ville träffa. Den som skötet var ämnat blev sedan krympling för hela livet. För det mesta blev han lam i benen och kunde icke gå mera.

Såsom idkare av samma näringsgren voro de mycket avundsjuka på varandra. De försökte också att på alla sätt överlista varandra. En gång kom en rik bonde till Skragen och ville ha honom till att "sätta skott" på sin dotters fästman, ty han var fattig och gubben ville ej ha honom till måg. Detta lovade Skragen att utföra mot en hederlig betalning. Fästmannen fick emellertid reda på saken, och han gick till Skäre och talade om för honom vad som förestod. Han undrade vad han skulle göra för att ej bli träffad av skottet. Då sade Skäre till honom:

— Gå till din fästmo och låna av henne den klänning hon hade på sig när hon först den gången begick Herrens nattvard. Tag den sedan på dig när du på kvällen går till söng. Du måste också ha dina stövlar på dig. Det är det enda sättet som kan rädda din hälsa.

Fästmannen gjorde som Skäre hade sagt

åt honom, tog på sig klänningen och gick och lade sig. Men han sov väl icke mycket den natten när så skickelsediga händelser väntade honom. Vid midnatt inträffade också vad han hade väntat. Det var som om eld och lågor hade uppfyllt hela rummet, och det smattrade i hans stövelskaff, men det gjorde honom ingen skada. På morgonen när han tillade efter i sängen så låg där en hel hög kulor av rent silver. Skragen hade använt silverkulor, ty de plåga aldrig förfela sitt mål, men denna gången blev han överlistad, ty skottet träffade icke fästmannen, utan — fästmon, vilken blev krympling för hela återstoden av sitt liv.

Folket trodde också att en del gummor begagnade sig av "pukharar", d. v. s. harar vilka enligt sägnen bestodo av tvagstubbar, disktrasor och andra saker. Dessa kunde gumorna få till att springa som en riktig hare. Den som hade en sådan hare kunde kärna smör tre gånger i veckan, ty hararna skämde grannarnas kreatur och överförde mjölken, åtminstone grädden, till sin ägarinna. Det berättas om en gumma som satt och kärnade smör, då några harar kommo in i huset. Hon hade en liten kärna, varför denna blev full gång på gång, så att gumman öste ur henne i ett stort ämbar, som stod bredvid henne. Då hon hade slutat att kärna, hade hon minst 8 pund = 16 kg. smör. Det var naturligtvis pukharen som stod i samband med detta.

Bortapojken.

En jakthistoria eller en julnatt i rävgropen

Förr i tiden, då man ej hade våra moderna jaktredskap, begagnade man sig av enkla, oftast primitiva verktyg. När man skulle fänga harar och skogsfågel begagnades snaror och "stockar". I dem fingo djuren gå en kvalfull död till mötes. Rävarna fängades i s. k. rävgropar. Rävgropen var omkring 4 meter vid och djup med lodräta väggar. Över gropen var lagd en stock med en skarp kant uppåt. Mitt på stocken var fäst en ring, i den sattes på kvällen en ankhanne, som med sitt kvidande låte lockade räven till sig. Över gropen var lagt ett giller. När nu räven försökte ta ankhamnen, måste han trampa på gillret, som därvid gav vika, och han hamnade i gropen. Det kunde också hända att man fick rikligare byte än man hoppats på, som framgår av denna sanna jakthistoria från Lilla Gårdsås i Gunnarskog.

Ja, nog kan man ha det svårt många gånger, men att en hel julnatt sitta fängna i en rävgrop tillsammans med en räv och en varg, det är nog av det värsta man kan råka ut för. Med de orden slutade min sagesman, när han berättat foljan, de, som han själv varit med om.

— Vi hade på julaftonen, sade han, satt dit ankhamnen och gingo på juldagsmorgonen till gropen för att se om rågon räv fallit däri. Döm då om vår stora över-

raskning när vi fingo höra rop om hjälp, och i ett hörn av gropen fingo vi se en ~~svart~~ ~~svart~~ hopkrupen samt i två andra hörn en räv och en varg. Av spåren i snön syntes det som om vargen jagat räven. De hade då i jaktens hetta fallit i gropen. Kvinnan, som i vanligt tal kallas "Göp-Mari" (hennes rätta namn känner jag ej), hade på julaftonen varit och bett medlidssamma människor om hjälp mot litet bröd till julen samt under dagen fäst sig någon sup. Det hade behagat henne att gå och titta i gropen. Men som det var mörkt hade hon gått rakt i gropen. Ja, hon blev en fånge för sin nyfikenhet. Vargen och räven blevo mycket förskräckta över sitt oväntade sällskap. Räven blev den som först tog mod till sig samt ännu begagna "Göp-Mari" till stage, "för att fly ur fångenskapen. Då blev hon vied, slog till honom och sade: "Du springer omkring, men far själv han sitter still!" — med hänsyftning på vargen, som satt hopkrupen i en vrå. Sedan var räven mera stillsam. "Göp-Mari" blev mycket glad över att få komma ur sitt underjordiska fängelse. Hon var lika kry efter sitt instiga äventyr samt var glad över att hon kom ifrån det med livet. Närmare gick det för de andra två, som med ett par väl mättade slag blevo förpassade till de stilla jaktmarkerna. Det var ett ståtligt jaktbyte vi fingo, ty det var inte alla gånger som man fick en "Göpa", en varg och en räv.

Rävgropen fick efter denna dag förfalla, om det nu var för att ankhamnen blev borta, eller för det inga kvinnor mera skulle falla där, omtalade han icke.

Bortapojken.

Huru våra förfäder uppe i Gunnarskog idkade fiske.

Folket här uppe i Gunnarskog levde fordom till stor del av jakt och fiske. Jaktten var mindre lönande. Fisket däremot var rikt givande, ty här i Gunnarskog finns det mycket goda fiskevatten. Det är väl ett hundratal små sjöar och tjärn. I dem och i älvarna, av vilka Jönsälven är den förnämsta, fanns det fisk i oändlighet. Fischen fängades för det mesta med s. k. tinor. Tinorna voro gjorda av videbuskens årsskott, i samma form som ryssjor, men de saknade fångstarmar. De lades ut i forsarna i älven vid provisoriskt anlagda dammar. På dammarna hade gjorts öppningar, i dem lades nu tinorna med öppningen åt älven. Och som fiskens instinkt driver honom uppåt älvarna, kan den ej ta sig ut när den en gång är inne i tinorna. På våren, under fiskens lektid, gjordes ibland mycket rika fångster, t. ex. vid Mörtälvens utlopp i Stora Eken är den fiskrikaste av sjöarna, lektid på en enda natt flera tunnor mört. Stora Eken är den fiskrikaste av sjöarna,

men en gång tog fisken slut även där. Då blev det svåra tider för fiskarne som bodde runt sjön. Det hade kommit en gädda till sjön som uppslukade all fisken. Nu voro goda råd dyra. Petter vid Eken försökte på alla vis att få gäddan fast, men det misslyckades. Slutligen hittade han dock på råd. Han tog ett stort järnspett, gick med det till Lyred och lät göra av detta en metkrok, sedan gick han hem, tog grisen och satte på till bete. Han tog en flöttningslina till metrev, satte den ena änden fast vid kroken, den andra band han om visthusboden, och sedan rodde han ut grisen samt hyvade honom i sjön. Gäddan nappade genast, men vilka napp! I det första nappet tog hon boden halvvägs till sjön, med det andra ända till sjöstranden. Då högg Petter också i linan, men han följde med i sjön, så han stod i vattnet till midjan. Men då räddades situationen av Sjöbrätgubben och Hinrek på Bokramsåsen, som lyckligtvis kommo gående vägen fram. Sjöbrätgubben förstod genast att det var en trollgädda. Han visste att endast en bit stål som kastade i vattnet på ett visst sätt kunde hjälpa. Därför tog han sin slidkniv, spottade på den samt kastade honom över sin vänstra axel ut i sjön. Då miste gäddan sin kraft, och hon blev med lätthet dragen upp på land. Petter gick hem efter hästen och de körde nu gäddan i släp upp till Eken. Att hon var stor kan man förstå därav att de kunde ej rensa all fisken för hand, som de säga, utan måste rensa den på tröskverket, och sedan saltade de ned den i en foderlada. Det fanns inte nog salt i hela Gunnarskog, utan Petter måste fara till Arvika med 2 hästar. Där fick han nu två stora lass och det gick åt alltsammans. Numera är det ej så mycken fisk i sjöarna. Om det nu är för att den ovan omtalade gäddan slukade så mycket eller för att det flottas så mycket timmer i älvarna och vattnet dämms upp, är nu ej gott att veta, men det senare alternativet är förmodligen det rätta.

Bortapojken.

Bortapojken, alias Leonard Nyberg
senare folkskollär. i Tjärn, Gyl.